

AVUSTURYA ELÇİLİĞİ ESNASINDA (1688-1692) ZÜLFİKÂR PAŞA'NIN LEHİSTAN VEKİLLERİ İLE YAPTIĞI SULH MÜZÂKERELERİ*

SONGÜL ÇOLAK**

Giriş

Osmanlı Devleti II. Viyana kuşatmasının (1683) başarısızlığından sonra Avusturya, Venedik, Lehistan ve daha sonra da (1695) Rusya ile sürekli savaflara girmiş ve özellikle Avusturya karşısında aldığı yenilgiler ile geri çekilmeye başlamıştı. Bu yönü ile Viyana yenilgisi Osmanlılar için bir dönüm noktasıdır. Cephelerde askeri yenilgiler ile Uyvar (Êrsekûjvâr), Budin (Buda), Segedin (Szeged), Şimontorna (Simontornya), Peçuy (Pêcs) ve daha sonra da Belgrad (Beograd) gibi önemli kaleler elden çıkmış, Avusturya'nın bu kaleleri aldığı süreçte Osmanlı Devleti, Ukrayna'da Lehlilere, Dalmacıya'da Arnavutlara, Mora'da ve Ege'de Venediklilere karşı da mücadele vermek zorunda kalmıştır. Bu mücadelelerine 1695'ten itibaren Rusya ile Kırım üzerinde savaşıması da eklenmiştir¹.

Osmanlı Devleti'nin sınırlardaki kötü gidişatı sosyo-ekonomik düzeninin daha da bozulmasına sebep olmuş, dış hazine ve iç hazine boşalmıştır. Örnek olması açısından 1687-1688 senesinde bütçe açığı 700.357.065 gelir ve 901.003.350 gider ile 200.646.285 akçaya ulaşmıştır². Dolayısıyla askerlerin maaşları ödenemez duruma gelmiş, "imdâd-ı seferiye" adı altında para tahsiline girişilerek devletin zenginlerinden ve ileri gelenlerinden mali destek sağlanmaya çalışılmıştır. Dâimî savaflardan bunalan halk, topraklarını terk ederek göçmeye başlamış, boşalan topraklarda zirai üretim yapılamaz hale gelmiş, üretim gerilemiş, kıtlık ve açlık tehlikesi baş göstermiş, asker kaçakları çeteleşerek Anadolu'da yağmalara girişmiş, toplanamayan vergiler ve yüksek enflasyon maliyeti çökertmiştir³.

* Bu makale II. Uluslararası Türk Tarih ve Edebiyatı Kongresi (Manisa, 11-12-13 Kasım 2005)ne aynı adla sunulan tebliğimizin genişletilmiş halidir.

** MKÜ, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Markus Köhbach, "Das Osmanische Reich im 16. und 17. Jahrhundert", *Österreich und die Osmanen-Prinz Eugen und seine Zeit*, Schriften des Institutes für Österreichkunde 51/52, Viyana (1988), s. 17.

² Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı*, Ankara 2003, s. 76.

³ Köhbach, a.g.m., s. 17., İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. III, TTK Basımevi, Ankara 1973, s. 486.

Söz konusu ettiğimiz bu olumsuz şartlar Osmanlı Devleti'ni savaş halinde bulunduğu Avusturya ile anlaşma yapmaya yöneltmiştir. Sulh bulmak, görünürde ise Sultan II. Süleyman'ın (1687-1691) cülusunu bildirmek amacıyla bir elçilik heyetinin Viyana'ya gönderilmesine karar verilmiştir. Gidecek elçi Zülfikâr Paşa'dır. Yanına Divân-ı Hümâyûn tercümanı İskerletzâde Aleksandr (Aléxandros Mavrocordátos)⁴ ve yeğeni Mustafa Ağa atanmıştır.

Elçi olarak görevlendirilen Zülfikâr Paşa hasoda da büyümüş, 1667'de çavuşbaşı tayin edilmiş, 1669'da azledildikten sonra kapucubaşı, ardından rûznâmecî, nihayet surre-i hümâyûn emini olmuştur. Daha sonra da nişâncı rütbesiyle reisülküttâb vekili atanmıştır. Avusturya'ya elçi olarak görevlendirildiğine dair fermânı 12 Ramazan 1099 (11 Temmuz 1688) tarihinde almış⁵, Rumeli Beğlenbeğisi payesiyle tayin olduğu bu görev icabı Viyana'ya gitmiştir. Viyana'da İmparator I. Leopod (d. 1640-öl. 1705) ile 17 Rebiülâhîr 1100 (8 Şubat 1689)'de buluşmuştur. Zülfikâr Paşa, başarısız geçen görüşmelerin ardından büyük sıkıntılar çektikten ve göz hapsinde tutulduktan⁶ dört yıl sonra, ancak 1692'de İstanbul'a dönebilmiştir. Dönüşünden sonra tekrar surre-i hümâyûn emini olarak Mekke'ye gönderilmiş, 1696'da yeniçeri kâtibi olmuştur. 20 Ağustos 1696'da ise Macaristan yakınında, Bega Meydan muharebesinde şehid düşmüştür⁷.

Zülfikâr Paşa İstanbul'a avdetinden sonra Sultan II. Ahmed'e (1691-1695) elçiliğine dair takrîrini sunmuştur. Bu takrîrin bugün bildiğimiz kadarıyla iki nüshası mevcuttur. Biri Viyana'da *Österreichische Nationalbibliothek, Handschriftensammlung, signatur H.O.90*'da kayıtlıdır; 98 varaktır ve her va-

⁴ Osmanlıların İskerletzâde dedikleri Aléxandros Mavrocordátos'tur. İskerletzâde İstanbul'da doğmuş, İtalya'da felsefe ve eczacılık okuduktan sonra İstanbul'a dönmüş, Türkçe, Arapça, Farsça, Fransızca, Almanca, İtalyanca ve Latince dil bilgisinden dolayı baştercüman olmuştur. II. Viyana kuşatmasına katılmış, 1683 ve 1685-1687 seneleri arası gelişmeleri günlük tarzında kaydetmiştir. Bkz. F. Richard Kreutel, *Kara Mustafa vor Wien 1683 aus der Sicht türkischer Quellen*, Karlrd Teply ed., Graz-Wien-Köln, 1982, s.57.

⁵ "... Bu hakiri pür-kusûr kulları ve divân-ı hümâyûn baş tercümanı olan İskerletzâde Aleksandra kulları i'timâdnâme-i şevket-makrûnları birle Roma İmparatoru Leopoldus cânibine risâlet ile fermân olduğumuz mahal bindok-sandokuz senesi Ramazân-ı şerifinin onikisinde vâki', mizâcımız 'alil ve hevâlar ıtı idi..." Zülfikâr Paşa, Mükâleme Takrîri, vr. 34 b, sr. 5-8 (ileride MT).

⁶ Zülfikâr Paşa'nın yaşadığı hapis hayatına dair bkz: Songül Çolak, "Zülfikâr Paşa'nın Mükâleme Takrîrine Göre Osmanlı Elçilik Heyetinin Komorn ve Pottendorf'ta Hapsedilmesi ve İstanbul'a Dönme Çabaları", *Bellefen*, C. LXX, S. 258 (Ağustos 2006), s. 589-618.

⁷ F. Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çev. Coşkun Üçok, Ankara 1982, s. 256-257. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, çev. S. Ali Kahraman, C. 5, İstanbul 1996, s. 1720., M. Alaaddin Yalçınkaya, "Zülfikâr Paşa", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C. II, YK. Yayınları, İstanbul 1999, s. 703-704.

rak 21 sıradan oluşmaktadır. Diğeri ise Münih'te *Bayerische Staatsbibliothek Handschriftensammlung, signatur cod. Turc. 117*de kayıtlıdır ve Joseph Aumer'in kataloğunda s. 36, nr. 117'de verilmiştir⁸. Sefaretnâmeyle ilk dikkati çeken Wolfgang Jobst olmuştur. Jobst, *Der Gesandtschaftsbericht des Zülfikâr Efendi über die Friedensverhandlungen in Wien 1689*, (Zülfikâr Efendi'nin Viyana'da ki Barış Müzâkerelerine -1689- Dair Sefaretnâmesi) başlıklı doktora çalışmasında Viyana'da ve Münih'te bulunduğunu belirttiğimiz bu nüshaların edisyon kritiğini, transkribini ve Almanca tercümesini yapmıştır⁹. Fakat bu kıymetli çalışmada sefaretnâmenin 22 varaklık kısmı eksik bırakılmıştır. Sefaretnâmenin tamamı Münih'teki nüsha esas alınarak hem tarafımdan¹⁰ hem de Mustafa Güler tarafından¹¹ yayımlanmıştır.

Bu makalemizde Zülfikâr Paşa başkanlığındaki Osmanlı elçilik heyetinin Viyana'da Avusturya'nın müttefiklerinden Lehistan ile olan sulh müzâkereleri Zülfikâr Paşa'nın *Mükâleme Takrîrinin* Münih nüshası esas alınarak yazılmıştır. 105 varak olan bu nüshanın 34 b-105 b varakları arası sefaretnâme olup, ilk 34 varak sivil ve askeri kadroların maaş ödemeleri ile ilgilidir. Sefaretnâme olan bölüm vr. 34 b'de "*Cerîde-i takrîrât-ı merhûm Zülfikâr Efendi der Kal'a-i Beç*" başlığı ile başlamaktadır.

Lehistan ile Yapılan Sulh Müzâkereleri

Elçilik ile görevlendirilen Zülfikâr Paşa vazifesi gereği 12 Zilkade 1099 (8 Eylül 1688)'da Hisarcık'tan (*Groçka*) ayrılarak Belgrad'a (*Beograd*) doğru yol almıştır. Belgrad o sıralarda Avusturya askerine hünez teslim olduğundan sevinç şenlikleri yapılmaktadır. Heyet, Belgrad'ın tesliminden büyük üzüntü duymuş, gayet müteessir olarak buradan ayrılmış, menzil menzil Varadin'e (*Petrovaradin*), oradan da Pottendorf'a geçmiştir. Yolculukları müddetince Avusturyalı komutan Kont Karaffa (*Caraffa*)¹², görevlendirdiği

⁸ Joseph Aumer, *Verzeichnis der orientalischen Handschriften der k. Hof- und Staatsbibliothek in München*, Münih 1875, s. 36.

⁹ Wolfgang Jobst, *Der Gesandtschaftsbericht des Zülfikâr Efendi über die Friedensverhandlungen in Wien 1689*, (basılmamış 3 tezi), Wien 1980.

¹⁰ Songül Çolak, *Viyana'da Osmanlı Diplomasisi (Zülfikâr Paşa'nın Mükâleme Takriri)*, Yeditepe yay. İstanbul 2007.

¹¹ Mustafa Güler, *Zülfikâr Paşa'nın Viyana Sefâreti ve Esâreti*, Çamlıca yay., İstanbul 2007.

¹² Kont Antonio Graf Caraffa Avusturyalı komutandır. Doğum tarihi belli değildir. 6 Mart 1693'te ölmüştür. Soyu Napoli'den gelmektedir. 1659'da Viyana sarayında müshiptir. 1672'de Osmanlılara karşı savaşmak üzere süvari alayı (*kürassierregiment*) kumandanı olmuş, 1683'te Varşova'ya Johann Sobieski'nin desteğini almak için gitmiştir. 1686'da Macaristan komutanı olmuştur. Belgrad'ı Osmanlılardan geri aldığından dolayı "Altın Post Tarikatı Şövalyesi" (*Ritter vom Goldenen Vlies*) unvanını almıştır. Jobst, *a.g.e.*, s. 396, dipnot 57.

asilzâdeler aracılığıyla heyetin barışa yetkili olup olmadıklarını öğrenmek için büyük gayret sarf etmiştir¹³. Bunun sebebi Avusturya'nın, heyetin gerçek niyetini, yani sadece Sultan II. Süleyman'ın (1687-1691) cülusunu bildirmek için mi geldiğini yoksa sulha da talip olup olmadığını kestirememesidir. Bu merakları ancak, veziriâzâmın sulh görüşmelerinin rahat yürümüşe için imparatorun başvekiline verilmek üzere yazılmış mektubunun Kont Karaffa'ya verilmesiyle son bulmuştur. Mektubu alan ve içeriğinin sulhu kapsadığını gören Karaffa, nihayet memnun olarak Viyana'ya dönmüştür. Ancak bu dönüşün ardından heyet, zamanını kendilerinin de kestiremediği, fakat 40-50 gün kadar dedikleri bir süreci Pottendorf'ta her şeyden bîhaber geçirmişlerdir. Bunun sebebi veziriâzâmın mektubundan Osmanlı heyetinin sulha yetkili olduğunu anlayan İmparatorun, müttefikleri Lehistan ve Venedik'e haberler göndererek yapılacak müzâkereler için bir an evvel vekillerini göndermelerini istemesidir. Bu devletlerin de vekiller tayin edip bildirmesi epey zaman almış, Viyana'da bulunan Venedik elçisi müzâkerelere Venedik vekili olarak atandığı halde Leh tarafından kimse gelmemiş, bu da boşa tutulan Osmanlı heyetinin şikâyetine sebep olmuştur. Zira heyet, tehi tutulmalarından büyük rahatsızlık duyarak birkaç defa mağduriyetlerini içeren mektupları ilgililere göndermiş, bir an evvel İmparator I. Leopold ile buluşturulmalarını istemişlerdi. Ancak imparator, müttefikleri olan Lehistan ve Venedik olmadan görüşme ve anlaşma konusunda bir adım bile atmakta kararlı olduğundan heyetin bu arzuları ancak 17 Rebiülâhîr 1100 (8 Şubat 1689)'de gerçekleşebilmiştir. İmparator ile buluşturulan Zülfikâr Paşa bu anı şöyle tasvir etmektedir:

“Fî 17 Rebiü'l-âhîr, sene 1100¹⁴, altı at çeker, Çâsar kendü bindüğü bir mükemmel hintov ile tercümân yalnız konağa geldi. ‘Çâsar size bakar’ deyü da’vet eyledi. Hintova binilüp varıldı. Sanâyda içerüsü Çâsârın odasına varınca halk dolmuş idi. Çâsârın olduğu odaya girildikten Çâsâr odanın sol köşesinde vâki’ ‘acem kalıçasıyla döşenmiş alçacak sofanın üstünde turpezze (?) ta’bir olunur sofranın önünde bir iskemlenin kurbunda ayak üzere durup sol eli göğsünde olup sağ elini aşığa uzatmış idi. Yanımızda olan ağalardan birâderzâdemiz Mustafa Ağa nâme-i hümayûnı başımız beraberî iki el üstünde tutup önümüzce gider idi. Kendüye mukaddemâ tasmîm olunduğu üzere üç yerde sağımızda bize bakarak turur idi. Biz dahi nâme-i hümayûn-ı şevket-makrûna ta’zîm ve terkîm birle eğilüp bu vech üzere sofa kurbuna varıldıkta anda nâme-i hümayûnı

¹³ Zülfikâr Paşa niyetlerini öğrenmek üzere gelen kişilerle ilgili “derunumuzu bilmek için dürlü fen ile ağzımızı aradırdı” demektedir. MT, vr. 39 a, sr. 2-3.

¹⁴ 8 Şubat 1689.

kendü elimize alup öpdükten sonra sofrâ üstünde Çâsârın yanına koyduk. Üst esvâbını tutup göğsümüz beraber yine kaldırdık ve dönüp yerimizde durduk ve bu güne mu'âmele ile mukaddemâ tercümânın ibrâm eylediği hâmi tekliflerin def eyledik..¹⁵

Sabırsızlıkla beklenen bu buluşmadan iki gün sonra heyet, 19 Rebiülâhir 1100 (10 Şubat 1689) tarihinde Avusturya, Lehistan ve Venedik vekilleri ile ilk toplantısını gerçekleştirmiştir¹⁶. Avusturya vekillerinin başı Graf Kinsky'dir¹⁷ ve gönderdiği fayton ile heyeti konakladıkları yerden aldırıp toplantı yerine getirtmiştir. Toplantıda ilk olarak heyet, müzâkere ve akd için yetkili olduklarını ibraz ederek sadrâzâmın Leh ve Venedik vekillerine iletmek üzere verdiği mektubu sunmuşlardır. Müzâkerelere başlanması için aynı şekilde Lehistan vekilinin de ruhsatnâmesini göstermesi gerekirken, ruhsatnamelerinin bulunmadığı anlaşılmış ve bir sonraki toplantıda getirip göstermelerine karar verilmiştir.

Bir sonraki toplantı iki gün sonra, 21 Rebiülâhir 1100 (12 Şubat 1689) tarihinde gerçekleşmiş, fakat bu toplantıda da Lehistan vekilleri probleminin hâlâ devam ettiği görülmüştür. Öyle ki, Osmanlı heyeti hem Lehistan hem de Venedik vekillerinin müzâkere ve akde tam yetkili olduklarından şüphe duyar hale gelmiştir. Ancak bu toplantıda Venedik'in şu an yanlarında olmasa da her konuda ruhsat-ı külliyeleri olduğunu ifade etmeleri ve Avusturya'nın bir sonraki toplantıda Venedik ve vekillerinin ruhsatlarını ibraz edeceklerine kefil olmaları heyeti rahatlatmıştır. Fakat Lehistan vekilleri problemlidir. Nitekim onların sadece görüşmeleri dinlemeye ruhsatları olup, fikir bildirme ve akde yoktur. Bu durumda Avusturya çözüm olarak şöyle bir teklifte bulunmuştur: Leh elçisi Michael Raczynsky'nin görüşmeleri dinlemesine ve Lehistan'a giderek konuşulanları Leh meclisine iletmesine izin verilmelidir. Bu şekilde henüz açılan Leh meclisi Osmanlı tarafının yapacağı tekliflerden haberdar edilecek ve meclis de anlaşmaya imza atmaya mâlik bir vekilini Viyana'ya gönderecektir.

Bu teklifi, "kendilerinin kandırılmaya çalışılması" olarak yorumlayan Osmanlı heyetinin kabul etmesi mümkün değildir. Zira kabul ettikleri

¹⁵ MT, vr. 48 a, sr. 8-19.

¹⁶ Toplantıya Avusturya'yı temsilen dört vekil katılmıştır. Bunlar Franz Ulrich Kinsky, Ernst Rüdiger von Starhemberg, Antonio Carraffa, Theodor Althet Stratmann'dır. Venedik elçisi Frederico Cornaro, Lehistan elçisi Michal Raczynsky'dir. Jobst, *a.g.e.*, s. 412 dipnot, 177, 178, 179.

¹⁷ Graf Franz Ulrich Kinsky, 1634'te doğmuş, 27 Şubat 1699'da ölmüştür. Avusturya'nın politik hayatında önemli rol oynamış bir kişidir. 1664'te diplomatik bir görevle Polonya'ya gönderilmiştir. Kariyer hayatını Bohemya'da gerçekleştirmiştir. Orada Başbakan Vekili, Kraliyet Kaymakamı, 1690'da İmparatorluk İstihbarat Meclis üyesi olmuştur. Jobst, *a.g.e.*, s. 412, dipnot. 176.

takdirde ruhsatı olmayan bir kişiyi muhatap alarak sulha dair görüşlerini bildirmek gibi bir fedakârlıkta bulunacakları gibi, bu elçi Lehistan'a gidip yetkili bir vekil gelinceye kadar da boşa bekletileceklerdi. Öte yandan, Leh tarafının Kamanıçe (*Kamieniec Podolski*) Kalesi'nin durumu gündeme gelmez ise kesinlikle sulha rıza göstermeyeceklerini söylemeleri yani Kamanıçe'yi ön koşul olarak sunmaları da kabul edilemezdi. Kaldı ki daha kendileri Pottendorf'ta cebren alıkonulurken İmparator Leopold, müttefikleri olması hasebiyle hem Venedik'e hem Lehistan'a barış görüşmeleri için vekil göndermeleri konusunda haber iletmış, buna rağmen şimdiye dek bir vekil tayin edip gönderilmemiştir. Dolayısıyla heyette, barış hususunda Lehistan'ın samimiyetine baştan itibaren güvenilmemesi gerektiği yönünde bir kanaat oluşmuştur. Bu sebeplerden Avusturya'nın bu önerisine heyet: "...Biz uzak yere cevâb göndermeziz. Sulh murâdı ise bu tarafa müstakil adem göndersün. Bu aralıkda size ve Venedikliye cevâblarımızı söyleyelüm ve sizinle söyleşelüm. Bir maslahat görelüm. Ol vakte dek Leh'den dahi murahhas adam gelsün. Hem cevâbımızı işitsün ve hem cevâb virmeğe kâdir olsun"¹⁸ şeklinde olumsuz, ancak alternatif bir öneri ile cevap vermiştir.

Anlaşılabacağı üzere heyetin arzusu, Lehistan'dan tam yetkili vekil gelinceye dek zaman kaybetmemek için Avusturya ve Venedik ile müzâkereleri başlatmaktır. Ancak "*Biz cümlemiz müttefikiz, cümlemiz[e] birden cevâblarınızı söylemez iseniz aramızda ihtilâf olmuş olur. Buna ise Çâsâr bir vechle kâil degildir*"¹⁹ diyen Avusturya vekilleri buna kesinlikle rıza göstermediklerinden toplantı dağılmıştır.

Zaman kaybından sürekli şikâyet eden Osmanlı heyeti meselenin hallolacağı ümidini 24 Rebiülâhir (15 Şubat 1689)'de yapılan üçüncü görüşmeye taşımıştır. Bu görüşmede de heyet, Lehistan meselesinin devam ettiğini görmüştür. Görüşmelerin biran önce başlatılması ve neticelendirilmesi konusunda acele eden heyet, Lehistan ile ilgili görüşlerini tekrar dile getirmiştir. Heyete göre Osmanlı Devleti ile Lehistan arasında vuku bulan savaşta Leh reyası perişan olmuş, Leh askerleri çok az yer alabilmişlerdir. Vaziyet böyle iken ve Avusturya imparatorunca da görüşmeye adam göndermeleri hususunda bilgilendirilmişken, sulh için vekil tayininde ağır davranmalarının gerekçesini anlamak mümkün değildir. Kaldı ki bir adam gönderip göndermeyecekleri de müphemdir. Öte yandan uzaktan uzağa uygun barış şartlarını

¹⁸ MT, vr. 51 a, sr. 6-9.

¹⁹ MT, vr. 51 a, sr. 9-11.

ayarlamak imkânsızdır. Heyetin bu aşamada istediği Padişahın Leh Kralı'na, sadrâzamın da Leh başbakanına iletilmek üzere verdiği mektupların Leh elçisi vasıtasıyla Lehistan'a gönderilmesi ve sulh istiyorlarsa ivedilikle vekil göndermeleridir. Bu olmadığı takdirde Avusturya ve Venedik'in Lehistan'ı da içine alacak ve onların haklarını gözetecek şekilde müzâkereleri başlatmasıdır. Bu şekilde Leh Kralı dışlanmamış olacaktır. Öte yandan makul ve münasip şartlar ile Leh Kralı'nın sulha dâhil olması için birkaç sene müddette tanınabilirdi. Bu zaman zarfında Lehistan sulh mu cenk mi istedikleri konusuna karar vermekte serbest olacaktı ve Osmanlı Devleti bu süreçte kendilerine zarar vermeyecekti. Eğer kendileri süreç bitmeden Avusturya ve Venedik'in önderliğinde yapılan müzâkerelerde alınacak kararları uygun bulurlar ise Osmanlı Devleti bunu da kabul edip onaylayacaktı.

Görüldüğü üzere heyet sulhun sağlanması konusunda alternatif çözümler üreterek süreci kısaltmaya çalışmaktadır. Zira barındıkları şartlar ve gördükleri muameleler çok kötüdür; bu durum kendilerini oldukça rahatsız etmektedir. Ancak bu önerileri müttetiklerce kabul edilmemiş, onun yerine müzâkereye ruhsatı olmayan Leh elçisinin muhatap alınarak sulha dair görüşlerini iletmeleri üstlenmiştir. Aksi halde tam yetkili vekil geldiğinde de kendilerinin görüşmelere katılmayacakları ve Lehistan'dan vekil gelinceye dek tutulmak üzere Pottendorf Kalesi'ne gönderilecekleri söylenilerek tehdit edilmişlerdir. Bu kale heyetin daha önce de alıkonulduğu ve adeta hapis hayatı yaşadıkları, hakkında kötü tecrübeler edindikleri yerdir. Bu kaleye hapsedilmelerinin uzun süre alacağını, sulh görüşmelerinin kesileceğini hesap eden heyet –Lehistan'dan vekil gelinceye kadar zaman kaybı olmasın diye²⁰ yetkisiz Leh elçisine Osmanlı tarafının tekliflerini iletmiştir. Teklifler şöyledir:

a) Lehistan'ın savaşta aldığı yerler elinde kalacak,

b) Kamanıçe kalesinin durumu tam ruhsatlı vekil gelince görüşülecektir. Nitekim burası devletlerarasında “*altında yılan yatar taş*” olarak anılmaktadır ve bu taşın kaldırılması için tam ruhsatlı vekilin gelmesi, görüşmelerin onunla yürütülmesi gereklidir.

²⁰ Heyet zaten yeterince zaman kaybettiklerini düşünmektedir. Mevcut halden muzdarip olduklarını bu müzâkerenin sonunda sarfettikleri: “*Hayli zaman oldu bu tarafa geldik. Bu kadar eğlendüğümüzün sebebi bilinmez. Bahar faslı geldi mükâleme ve müsâhele emrinde hatıra gelmeyen müşkülât zühür ider. Her işe gereği gibi faysal virilmek için istinâhat lüzümü görünmek ile böyle hayırlı maslahat emri kesilmemek için çaresi fikr olunub, mâbeynde terk-i cidâl iktizâsı neşet itmekle ma'kul ve münâsib müddet ile terk-i cidâl olunmak fehîm olunur*” cümlelerinde görmek mümkündür. MT, vr. 52 a, 16-19, vr. 52 b, 1.

c) Ayrıca müzâkereye gelecek kişi kraldan ve başbakandan onaylı ruhsatnâmeleriyle kırk gün içinde gelmelidir.

Toplantı bir sonuç elde edilmeden, heyetin boşa tutuldukları yönündeki şikâyetleri ile kapanmıştır.

Heyet bundan sonra Avusturya ile Hollanda elçisi Jacob Hop'un arabuluculuğunda²¹ birkaç defa birebir görüşmelerde bulunmuştur. Ancak bu toplantılarda Avusturya'nın Tököly'nin (*Thököly*) teslimi, savaş tazminatı ödenmesi, henüz kuşatma halindeki kalelerin kendilerine bırakılması gibi kabulü mümkün olmayacak tekliflerde direnmesi anlaşmayı imkânsız kılmıştır. Esasen Avusturya oylama taktiği ile cephelelerdeki durumun lehine sonuçlanmasını beklemektedir. Çünkü sulhun olmayacağına kanaat getiren ve büyük sıkıntılara maruz kalan heyete dönmeleri için selâmet kâğıtları da verilmemektedir. Nitekim "*maslahat görülmez ise abes yire biz niçün otururuz*"²² diye soran heyete Avusturya'nın cevabı "*Leh elçisi yoldadır, yakında gelür, bu aralıkta Venedik elçisi ile söyleşin*"²³ olmuştur. Heyet Venedik ile de ikili görüşmelerde bulunmuş fakat Venedik'in istekleri ve görüşmenin sonucu Avusturya'dan farklı olmamıştır.

Müttefikler ile müzâkerelerde bulunan heyetin, Lehistan ile de görüşmesi gerekmektedir. Ancak bir türlü yetkili vekil gelmemektedir. Oysa Osmanlı topraklarından çıkmalı altı-yedi ay geçmesine rağmen bir sonuç elde edemeyen heyetin aczleri artmıştır. En önemlisi yaptıkları müzâkerelere ilişkin fikir almak üzere İstanbul'a adamları vasıtasıyla haber göndermelerine izin verilmemektedir. "*Sabra mecâlimiz ve cefâya tâkatimiz kalmamış iken yine takayyüd ve ihtimâmdan kalmazdık*"²⁴ diyen heyet, ikâmet ettirildikleri yerden Lehistan elçisine, tanıdıkları kırk gün müddetin tamam olduğunu ve tekliflerine cevap verilmesi gerektiğini haber etmek istemiş, ancak hanelerini bekleyen Avusturyalı muhafız buna müsaade etmemiştir. Zülfikâr Paşa'nın, çok kötü sıfatlarla, gûl-i beyâbâni (*gulyabani*), nâ-dân (*kaba*), bed-zebânki (*ağzı bozuk*), mezardan çıkmış ervâh-ı habise (*kötü ruhlar*) diye tarif ettiği bu kötü karakterli ve görünüşlü kişinin heyettekilerin bozuk olan morallerini daha da bozduğunu şu ifadeden anlıyoruz: "... Mizâcımız evveldende "*alil olup,*

²¹ Hollanda'nın arabuluculuğuna dair bkz: Songül Çolak, "Osmanlı Devleti ile Avusturya ve Müttefikleri Arasındaki Barış Müzâkerelerinde (1689) Hollanda'nın Arabuluculuk Girişimleri", *Belleten*, C. LXXI, S. 262 (Aralık 2007), s. 939-967.

²² MT, vr. 65 b, sr. 16-17.

²³ MT, vr. 65 b, sr. 17-18.

²⁴ MT, vr. 66 a, sr. 6-7.

*mesfûrun bu bedsiyretliğinden her emrâzımız terakki olup, dahi müştedd olmağa başla-
dı. Nemçe vekîlleri dahi bu ervâh-ı habisenin bu keyfiyetinde olduğun bilürler idi...²⁵*.
Yine anlıyoruz ki heyettekiler, Avusturya'nın bu şahsı bilinçli olarak görev-
lendirdiklerini düşünmektedirler.

Başlarındaki muhafızın muamelelerine tahammülü kalmayan he-
yet, İmparator'un vekili Kinsky'ye bir şikâyetnâme yazmıştır. Bu nâmede
yaşadıkları olumsuzlukları ortaya koymuşlar ve Leh elçisine haber iletme-
lerine müsaade edilmemesinden yakınmışlardır. Bu arada Lehistan'dan
müzâkereye tayin edilmesi beklenen ve kırk gün içinde gelmesi istenilen
tam yetkili vekiller nihayet atanmıştır. Bunlar iki kişidir, biri Viyana'ya di-
ğerinden önce gelmiştir. Kinsky'den gelen cevap oldukça ılımlı olduğu gibi
o, bizzat nezaketi icâbı kendi adamlarını Leh elçisine göndererek gelen Leh
vekillerinin sulha dair ruhsatnâmelerinin sûretlerini aldırılmış, bunları Os-
manlı heyetine ulaştırmış, heyete ait olanı da Leh vekillerine göndermiştir.
Bu şekilde müzâkerelerde bulunmak için karşılıklı yetkilere dair güven ni-
hayet sağlanmıştır.

Osmanlı heyeti, Leh vekillerinden sulh için sundukları tekliflere he-
men cevap vermesini istemişler, ancak bu defa da vekiller, başvekillerinin
çok yakında geleceğini belirterek birkaç gün daha mehil geldiğinde başve-
kile göstermek üzere kendilerine bir mektup verilmesini söylemişlerdir. Os-
manlı heyeti talep edilen mektubu 14 Cemâziyelâhir 1100 (5 Nisan 1689)'de
müstakil Leh elçisi senyör Mihal Raçonca'ya (*Michael Raczinsky*) vermiştir.
Bu mektupta²⁶ heyet 6 aydır burada boşa tutulmalarından şikâyet ederek,
Lehistan'a tanıdıkları kırk günlük müddetin dolup hatta geçtiğine dikkat
çekmişler ve “*sizlerde sulha tam yetkili kişilersiniz*” denilerek tekliflerine cevap
istemişlerdir.

²⁵ MT, vr. 67 a, sr. 15-18.

²⁶ Leh elçisi *Michael Raczinsky*'ye yazılan mektubun suretidir: “*Fi 14 Cemâziye'lâhir, sene 1100. Kıdvetü'ümenâ'i'l-
milleti'l-mesihîyye, Leh Kralı ve Cmhurnın müstakil elçisi Senyör Mihal Rahinçki hutimet 'azâkıbuhü bi'l-hayr, kı-
beline selâmet-encâm iblâğıyla dostâne ilâm olunan oldur ki bundan akdem mevaddı sulha müte'allık cevâblarımız
alup redd-i cevâba ve itmâm-ı maslahata ruhsat-ı külliyeiz olmamağla iftihârü'l-ümenâ'i'l-milleti'l- 'İseviyye Leh kralı
ve Cmhurı tarafından bizimle mukâleme ve 'akd-ı sulh için murahhas âdemleri gelmek üzere kırk gün mehl virülüp bu
ana değün refikiniz gelmeyüp sizin dahi bu işde me'zun olduğunuz ruhsat-nâmemizden ma'lûmumuz olmağla elbette
cevâblarımıza cevâb virirsiz. Emhâl olunan müddet tamam olduğundan gayri birkaç gün diha ziyâde mürur eyledi. Sizin
gittiğünüz esnâda bu tarafda eğlendiğünüzün sebebi Devlet-i 'Alîyye'ye dahi bildürmek için âdem göndermeğe çok ikdâm
eyledik, kâil olmadığımız; altı aydır habs olduk, bir iş görülmedi. Bundan sonra ne bizde tâkat ne vakitte vüs'at kaldı.
Bundan ziyâde sabr olunmaz. Ruhsatınız hasebiyle bize cevâb virmeniz mallûbumuzdur. Cevâbınız maslahat müvâfık ise
vakti fevt itmeyüp iş görelim ve's-selâmu 'alâ men-ittiba'al-Hüdâ.*” MT, vr. 70 b, sr. 9-19.

Nihayet Leh tarafının cevabı gelmiştir, Leh vekilleri sulh tekliflerini sıralamışlardır²⁷.

-Bunlardan ilki Lehistan'a bağlı kazaklar ile Osmanlı Devleti'ne tâbi Tatarlar ile ilgilidir. Her iki devlette kendilerine tabi bu halklardan sorumludurlar. Birbirlerine saldırmamalarını temin etmek zorundadırlar, saldıran olursa diğerinin zararlarını karşılayacaktır.

-İkincisi, Podolya ve Kamanıçe ile ilgilidir. Onlara göre iki devlet arasında barışın hüküm sürdüğü zamanlarda Osmanlı Devleti Kamanıçe ve Podolya'yı almış, Kazakları da itaate almaya çalışmıştır. Lehistan bundan dolayı büyük zarara uğramıştır, bu zararın tazmini gereklidir. Ayrıca Lehistan'ın dostu olan Moskov'da, Kırım, Nogay, Özi, Akkirman ve Bucak Tatarlarından büyük zararlar görmüşlerdir. Bu Tatarların bir kısmı Anadolu bir kısmı Tuna nehri ötesine geçirilmelidir. Kırım Moskov'a verilmeli, Özi ile Tuna suyu arasında olan kaleler ve palankalar Lehistan'a bırakılmalı, Eflak ve Boğdan da kendilerine teslim edilmelidir.

-Üçüncüsü daha önceki anlaşmalarda da yer almasına rağmen bu ana dek icra olunmayan kutsal yerler ile ilgili maddedir. Kudüs'ün içinde ve dışında yer alan kutsal mekanlar -Hz. İsa'nın doğduğu ve makberinin bulunduğu kilise, Rum Ortodoksların eline geçen, Osmanlıların da onayladığı yerler- daha önceki sahiplerine iade edilip Sultan IV. Murad'ın (1623-1640) bu hususa dair berâti yenilenip devam ettirilmelidir.

-Dördüncüsü Hıristiyanların özellikle de Katoliklerin din ve ticaret serbestisi ile ilgilidir. Hıristiyanlar istedikleri yerde kilise açabilmeli, yer satın alabilmeli, ibadetlerine müdahale edilmemeli, kaide dışı vergi alınmamalı, karada ve denizde ticaretlerine engel olunmamalıdır.

-Beşincisi esir azat edilmesi ile alakalıdır. Osmanlıların ve Tatarların aldığı Leh esirleri serbest bırakılmalıdır.

-Altıncısı Lehistan ile Osmanlı Devleti arasında asıl mücadele kaynağı olan Podolya ve Kamanıçe kalesi ile ilgilidir. Kamanıçe'nin yıkılmasını öneren Osmanlı Devleti'ne karşı Lehistan buraların eski sahibinin kendileri olmasına binaen geri teslimini istemektedir. Aynı şekilde Podolya'da kendilerine geri verilmelidir.

-Yedincisi Ukrayna ile alakalıdır. Lehistan'a göre Osmanlı Devleti haksız yere el attığı Ukrayna ve Kazaklar üzerinden el çekmelidir.

²⁷ Lehistan'ın teklifleri EK 1'de verilmiştir.

Görüldüğü üzere sunulan şartlar Osmanlı Devleti'nin "kabulü imkânsız" diyebileceği kadar ağırdır. Buna rağmen Leh vekilleri bu şartların sadece genel olduğunu, detayların henüz ortaya konmadığını ve detayları ayrıca bildireceklerini belirtmişlerdir. Bu, yeni taleplerinin olabileceğinin göz ardı edilmemesi demektir.

Osmanlı Devleti sulh müzâkerelerinde arabuluculuk yapan Hollanda elçisi Senyör Hop ile Leh vekillerinin sundukları teklifler üzerinde konuşmuş ve bu tekliflerin kendilerini çok müteessir ettiğini belirtmiştir. Esasen heyet bu kırgınlıkla Leh vekillerine –mecbur kalmadıkça- cevap vermemeyi düşünmüş, ancak Hollanda elçisi onların hatalarının görmezlikten gelinip bir cevap verilmesini önerince, 17 Cemâziyelâhir 1100 (8 Nisan 1689)'de Leh vekillerine cevabî bir mektup yazılmıştır²⁸. Bu mektupta heyet, Leh vekillerinin daha önce kendileri ile olan bir toplantıda Lehistan'ın asıl isteğinin sulh ve dostluk olduğunu dile getirdiğini ve buna binaen de heyetin barışı sağlayıcı birkaç konuyu gündeme getirdiğini, ancak şimdi kendilerinin ortaya koyduğu şartların bununla uyuşmadığını ifade etmiştir. Heyet dostluk isteniyor ise bu sözün getireceği menfaatlerin göz önünde bulundurularak müzâkerelerin yapılmasını, aksi halde boşa zaman harcamaktan öteye gidilemeyeceğini söylemiştir.

Heyetin esasen istediği bir an önce, daha fazla vakit kaybetmeden bütün müttefik vekillerinin katılımının sağlanacağı külliyetli bir mecliste müzâkerede bulunmaktır. Ancak heyetin bu isteği "*cevabınız var ise başka başka görüşelim ve söyleşelim*"²⁹ diyen vekiller tarafından kabul edilmemiş, sadece Leh vekilleri ile bu doğrultuda bir görüşme yapılmıştır.

Zülfikâr Paşa, Lehistan Kralı'nın görevlendirdiği Pommern voyvodası ile yapılan bu toplantının içeriğini 20 Receb 1100 (10 Mayıs 1689) tarihli olarak vermiştir. Toplantıda Osmanlı heyeti Lehistan ile olan baba dostlu-

²⁸ 17 Cemâziyelâhir 1100'de Leh vekillerine gönderilen mektuptur. "Fi 17 min Cemâziye'lâhir, sene 1100. İftihârü'l-ümenâ'i'l-mülletil-mesihîyye. Leh Kralı ve Cumhûrının müstakil elçisi kudvetü-a'yânî'l-İsevîyye dostumuz Mihâl Rahinçki hutimet 'avakibuhû bi'l-hayr kbeline inhâ ve i'lâm olunan oldur ki mukaddemâ tarafımızdan mevâdd-ı sulha müte'allık söze bir iki cevâb söylenmiş idi. Hâliyi sözlerimize cevâbınız olmak üzere inâd eyleyüp yazduğunuz ahvâl ma'lûmumuz olmuştur. Gitmenizden mukaddem sizin ile meclis olup mâbeynimizdeki râki' olan müzâkereyi hâtırınıza getirmek gerek. Siz sulh ve salâha müte'allık bizden kat'i cevâb istemiş idiniz. Biz de hem Devlet-i 'Aliyye'nin resm-i kadîmesin gözedüp ve hem sözüünüzü tutup esâs-ı sulh olmak üzere size bir iki sözüümüzü söyledik. Dostluk muvâdınız ise ol sözüün menfâ'atini mülâhaza eyleyüp şurût ve kuyûdunu bizim ile söyleşirsiniz. Yohsa gayri dürlü sözü karışdırmadan ta'zib-i beşer ve taziy-i evkâttan gayri nesne hâsıl olmayup Devlet-i 'Aliyye'nin dahi bir def'a sizinle eyledüğü hüsn-ı mu'âmelenin berekâtı bilinmemiş olur ve ve's-selâmu 'alâ men-ittiba'al-Hüdâ". MT, vt. 72 b, sr.c18-19, vt. 73 a, sr. 1-9.

²⁹ MT, vt. 73 a, sr. 13-15.

ğuna ve Osmanlı Devleti'nin çeşitli zamanlarda Lehistan'a yaptığı yardım ve inayete dikkati çekmiştir. Bu bağlamda Rusya'nın Lehistan'a yaptığı saldırıların Kırım Han'ı Mehmed Giray'ın (1641-1644, 1654-1666) yardımları ile durdurulduğu³⁰, Erdel Kralı Rakoçi'nin (*Rákóczy*) İsveç Kralı ile ittifak halinde Leh topraklarına yürüyüp çoğu yeri zaptettiğinde –Lehistan'a yardım edilmemesi için yüklü miktarda hazine vergisi teklif edilmesine rağmen kabul edilmeyerek- yine Kırım Han'ı Mehmed Giray'ın önderliğinde Tatar askerleri ile Leh halkının kurtuluşunun sağlandığı hatırlatılmıştır. Dolayısıyla Osmanlı heyetine göre baba dostluğuna sahip iki ülkenin kan dökmesi boşunadır.

Leh vekilleri ise Osmanlı Devleti'nin, Kazak taifesini himaye ederek Tatarlar ile birleştirip Lehistan üzerine yürüttüğünü bundan dolayı büyük ziyanlara uğradıklarını ve Kamanıçe Kalesi'nin haksız yere alındığını bundan dolayı doğan zararın telafisini talep etmektedirler.

Osmanlı heyeti Kazakları himaye ettiklerini kabul etmeyerek bu hal-
kın bazen Kırım bazen Rusya bazen de Lehistan ile ittifak ederek varlığını sürdürmeye çalışan bağımsız bir halk olduğunu, bu halkın sınırlarda çıkardığı kargaşalıkların önüne geçmek için itaate alınmaya çalışıldıklarını ve Lehlilerin de o zamanlar bu durumdan memnun olduğunu dile getirmiştir. Heyete göre buna rağmen Lehistan, Osmanlıların Kazaklara karşı sınır güvenliğinin sağlanması girişimini gerekçe göstererek savaşa ve pek çok zayıyata sebep olmuştur. Geçmişte yaşanmış olayların sürekli dile getirilmesinin boşa zaman harcanması ve boşa kan dökülmesinden başka bir şeye yaramadığını düşünen Osmanlı tarafının önerisi, Kamanıçe'nin hedmi, Podolya ve Ukrayna'nın Lehistan'a terkidir. Heyete göre bu teklif Osmanlı Devleti'nin Lehistan'a bir inayeti ve "hüs-n-i muamelesidir". Bu şartlar esas alınarak anlaşma imzalanmalıdır; ancak karar yine Lehistan'ındır. Dilerse Osmanlı Devleti ile anlaşarak sulh bulur dilerse Venedik ve Avusturya ile hareket ederek sulh arar.

³⁰ Lehistan 1648'de Kazakların isyanı ile karşılaşmış, isyan neticesinde ülkenin güneydoğu eyaletlerinin çoğu asilerin kontrolüne geçmiştir. 1654'te Rusya Lehistan-Litvanya'sını işgal etmiş, 1655'te de İsveç orduları ülkenin kuzeyine girmiştir. Osmanlı Devleti, Protestanlara duyduğu yakınlık dolayısıyla (bu yakınlık Protestanların Katolik Habsburglara karşı bir güç olarak görülmesindedir) Protestan İsveç'e meyletmiş; ancak İsveç'in, Erdel Kralı George Rákóczy ile ittifak ederek kendisine karşı ayaklanmada rol alması dolayısıyla fikrini değiştirmiştir. Bu bağlamda 1656'da Köprülü Mehmed Paşa'nın sadrazamlığında Lehistan'ın desteklenmesine karar verilmiş, Lehistan-Kırım askeri ittifakı oluşturulmuştur. BKZ: Darius Kolodziejek, "1795'e Kadar Osmanlı-Leh İlişkilerinin Karakteri Üzerine Bazı Tespitler", *Türkler*, C. 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 681.

Osmanlı heyeti bu görüşmede Leh vekillerinin dikkatini şuna çekmek istemektedir: Lehistan, Osmanlı Devleti ile arasındaki anlaşmayı bozup, Avusturya'ya yardım etmekle –II. Viyana muhasarasında- hiçbir kazanç elde edememiştir. Tam tersi o günden beri Leh toprakları tarumâr, halkı perişandır. Padişah ise Osmanlı Devleti karşısında mağlup durumda olmalarına rağmen baba dostluğuna riayet edip lütufta bulunarak, sunulan bu uygun şartlar ile iki devlet arasını düzeltmek istemektedir.

Osmanlı heyetinin sözleri Leh vekilleri üzerinde etkili olmuş olmalıdır. Çünkü onlar, “...*Bu söze biz razıyuz*” diyerek söylenenleri onaylamışlardır. Ancak yine de müttefiklerinden bağımsız anlaşma yapmaya yanaşmamışlardır. Anlaşıldığı kadarıyla Lehistan sulha meyletmektedir. Fakat Venedik ve Avusturya'yı nasıl ikna edeceğini bilememektedir. Nitekim vekillerin “...*Bu söze biz razıyuz, amma müttefiklerimizden başka sulh olmazız. Anları neylersiz ve nice nâzı idersiz*”³¹ sözleri bunu ortaya koymaktadır. Heyet ise Lehistan'ı müttefiklerinden bağımsız anlaşma yapmaya hakları bulunduğu ve ortak hareket etmenin Avusturya'nın lehine ama en çok kendilerinin zararına olduğuna iknaya çalışmaktadır. Nitekim anlaşma olursa Osmanlı Devleti Avusturya'nın eline geçirdiği kalelerin büyük kısmının geri reddini sağlayacaktır. Oysa şimdi elindeki Podolya ve Ukrayna'yı kendiliğinden Lehistan'a vermeyi önermektedir. Yine heyetin vurgulamaya çalıştığı husus Leh yardımı ile II. Viyana kuşatmasında Osmanlı tehdidini bertaraf etmeyi başaran Avusturya'nın rahata kavuştuktan sonra Lehistan'ı dikkate almadığı, cefayı Lehistan'ın çektiği, sefayı Avusturya'nın sürmeye çalıştığıdır. Bu sözler Leh vekiller arasında “*Sözünüz de eksik değil*”³² denilerek kabul görmüş, buna rağmen Avusturya muhalefetini düşündüklerinden bir sonuç elde edilmeden kalkılmıştır.

Lehistan'ın müttefiki Avusturya ile arasının bozuk olduğunu³³ anlayan heyet, Lehistan'ı sulha ikna etmenin yollarını aramaya ve her fırsatı değer-

³¹ MT, vr. 76 a, sr. 16-18.

³² MT, vr. 76 b, sr. 4.

³³ II. Viyana kuşatmasında Osmanlıların hezime uğratılmalarında ve bu şehrin kurtuluşunda Viyana belediye başkanı Andreas von Liebenberg'in (zaferi göremeden ölmüştür), kumandan Graf Rüdiger von Starhemberg'in ve daha sonra kardinal olan piskopos Graf Kollonitz'in başarıları herkesçe kabul gördüğü halde, şehrin kurtuluşunda etkili olan askeri kuvvetlerin Jan Sobieski kuvvetleri mi yoksa Herzog Karl von Lothringen kuvvetleri mi olduğu ittifakla belirlenememiştir. Bu sebeptir ki, kuşatma sonrası, zaferdeki rolünün Avusturya İmparatoru'nca yeterince takdir edilmediğini düşünen Leh Kralı Jan Sobieski, Aralık 1683'te hemen ülkesine dönmüştür. Robert A. Kann, *Geschichte des Habsburgerreiches 1526-1918*, Wien-Köln-Graz 1977, s. 71.

lendirmeye çalışmıştır. Bu doğrultuda Leh vekilleri ve Lehistan Kralı'nın sıra dışı olan Leh asilzâdesi Mişlevşeki (*Mišloški*) ile tekrar bir toplantı yapılmıştır. Bu asilzâde Kamanıçe Kalesi'nin eski zabiti, Podolya'da geniş emlâki olan ve Kırım Hânı'na birkaç defa elçilik ile giden kişidir. Leh Kralı tarafından Leh elçilerinin yanına gönderilmiş ve bazı kereler Osmanlı heyetinin konağına gelmiştir. Osmanlı heyeti bu kişi ile olan beraberliklerinde sulha rağbet gösterdiğini hissettiklerinden ülkesine dönmesinden evvel kendisi ile yeniden bir toplantı yaparak barış imkânı aramaya çalışmışlardır. Bu maksatla heyet, Leh vekilleri ile beraber bu asilzâdeyi konaklarına davet ederek yeni bir görüşme yapmışlardır. Bu görüşme de diğerlerinden içerik olarak pek farklı değildir. Osmanlı Padişahı'nın Lehistan'a olan "hüs-n-i muamelesi" ve "kadim dostluk" duygularından bahisle Lehistan ve Avusturya'dan koparılarak barışa iknaya çalışılmıştır. Bir sonuç elde edilemese de sırdaş asilzadenin kulağına kralına iletilmek üzere sulha dair hususlar iyice yerleştirilmiştir.

Osmanlı heyeti Lehistan ile yapılan bu görüşmenin ardından 23 Receb 1100 (13 Mayıs 1689) tarihinde Venedik vekilleri ile bir araya gelmiş ancak yine sonuç alamamış, meclisin dağılmasından sonra da iki hafta kadar müttetiklerin hiçbirinden bir cevap alamadan bekletilmiştir. Çünkü müttetikler Osmanlı devleti ile olan savaş cephelerindeki gidişatın sonuçlanmasını beklemektedirler. Heyetin istedikleri kendilerine bir cevap verilip dönüş izinlerinin çıkmasıdır. Ancak dönüş iznini bir türlü alamadıkları gibi, boşa tutuldukları süreçte adeta hapis hayatı yaşamışlardır. Haneleri yüz elli kadar askerle kontrol edilip, kapılar ve avlulardan başka duvarlar ve damlar da muhafızlar ile tutulmuştur. Bu halde iken müttetikler 24 Şabân 1100'de (13 Haziran 1689) yeni bir toplantı yapmak üzere heyeti çağırmıştır. Söz konusu edilen tarihte yapılan toplantı da bir yenilik olarak Osmanlı heyetinin yapılan müzâkereler ile ilgili fikir danışmak üzere Padişahın yanına bir adam göndermesine izin verilmiştir. Esasen heyet bu isteklerini defalarca dile getirmelerine rağmen dikkate alınmamıştı. Nitekim uzun zamandır memleketlerinden ayrı kalan ve devletlerindeki değişme ve gelişmelerden yeterince haberdar olmayan heyet bu bilmezlik halleriyle anlaşma yapmaya teşvik ediliyorlardı. Zülfikâr Paşa bu doğrultuda Padişaha ve sadrazama verilme üzere mektuplar yazarak heyette bulunan ve yeğeni olan Mustafa Ağa'yı Osmanlı Devleti'ne göndermiştir. Biçilen müddet 40 gündür. Ancak giderken yolda Semendire kalesine kapatılan Mustafa Ağa zaman kaybetmiş; ancak Zülfikâr Paşa'nın Avusturya kaymakamına yazdığı mektuplar

ile çıkarılarak yoluna devam edebilmiştir. Mustafa Ağa Padişah'tan Zülfikâr Paşa'ya üç, tercüman İskerletzâde Aleksandr'a bir ve ayrıca sadrazamdan Zülfikâr Paşa'ya ve Avusturya başvekiline yazılan bir mektup ile dönmüştür. Zülfikâr Paşa, Mustafa Ağa ile gönderdiği mektuplarda içinde buldukları durumun vahametini dile getirmiş ve hatta Avusturya'ya güvenmediğinden –hanelerini basıp evraklar çalınır diye- bir ihtiyat mektubu³⁴ yazıp saklamıştır.

Padişah'tan ve sadrazamdan gelen mektuplar Zülfikâr Paşa'ya metanet üzere olmalarını salık vermekte, cephelerdeki gidişatın kendileri lehine olduğunu bildirmekte³⁵, fakat eğer sulh olmuyorsa Avusturya'da daha fazla zaman kaybetmeden avdet etmelerini söylemekteydi. Ayrıca maddi sıkıntılarını gidermek üzere kendisine tercüman İskerletzâde Aleksandr'a ve Mustafa Ağa'ya harçlık gönderilmiştir.

Heyet müttetikler ile toplam 14 kez bir araya gelmelerine rağmen bir sonuç elde edememiştir. Buna rağmen avdetlerine de hemen müsaade edilmemiş, dönüş izinleri çıktığında ise önce Komorn'a getirilip hapsedilmişlerdir. Kaledeki durumları pek iç açıcı değildir. Bunu Zülfikâr Paşa'nın şu ifâdelerinde görüyoruz: “...Eğerçe yollarda konup göçmede çekilen zahmet ve cefâ hadden birün olup, lakin halâsımız serverî meşakkatimize gâlib olup, ve kaldırılmamız için ta'yîn olan gemiler Komaron cezâresindedir deyü cezâre-i merkûmede vâki' kal'anın varoşunu geçdik. Anda bir adada kapadılıp, yanımızda olan tercümân ve komisâr ve kapudan neferâtıyla mahfî firâr eylediler. Gayri soltatlar olduğumuz hâneyi ihâta idüp, muhkem bekler oldular. Ne gemilerin haberi var ne gayrı bir sıt ü sedâ var idi. Hapsimiz mukarrer ve ta'yînâtдан bir nesne virilmez idi...”³⁶.

Burada bahis halinde iken Lehistan Kralı'nın mektubunu getirmek bahanesiyle bir tercüman gelmiştir. Tercüman aynı zamanda Avusturya vekillerinin başı Kinsky'den de bir mektup getirmiştir. Mektuplarda Avusturya'nın sulha oldukça istekli olduğunu hisseden heyet, belki barış olur düşüncesiyle

³⁴ Kaleme alınan ihtiyat mektubu Ek 2'de verilmiştir.

³⁵ “...Me'mûr olduğunuz maslahata yine de sa'y dikkat eylesiniz, olmaduğî hâlde inşa'allâhu te'âlâ emîn ve sâlim Devlet-i 'Alîyye'ye gelmek için izin ve ruhsat husûsunda ihtimâm eylesiniz. Vê re'y-i perde-i gaybde olan her ne ise zuhûra gelür. Benim rûhum efendi Devlet-i 'Alîyye'nin baş tercümânı Aleksandra'ya dahi tarafımızdan kâğıd yazılmışdır. Her cihet ile ittîfâk ve ittihâd üzere olup din ve devlete lâyük 'ırz-ı saltanata muvâfık vech üzere hareket eylesiniz. 'Avn-i Hakk ile bu sene-i mübârekede Rumeli'de ve Anadolu'da ve bi'l-cümle Memâlik-i 'Osmâniye'de din devlete ihânet ve düşmenimize i'anet üzere olanların şer'en ve âsânlığla cümlesi mahzar kahr olup haklarında gelinmişdir”. MT, vr. 85 a, sr. 17-19, vr.85 b, sr. 1-5.

³⁶ MT, vr. 93 a, sr. 9-15.

tekliflerini yine maddeler halinde bildirmiştir³⁷. Avusturya on gün içinde bu tekliflere kati cevap vermeyi taahhüt etmişse de bir sonuç alınamamıştır. Çünkü bu, heyeti oyalamaktan başka bir şey değildir. Nitekim heyetin birkaç ay diye nitelendirdiği uzun bir zaman geçmesine rağmen kimse cevap getirmemiştir. Bu durumda şikayetleri ve kederleri had safhaya ulaşan heyet vekillere bir mektup yazarak geri gönderilmeleri konusunu tekrar dile getirmişlerdir. Mektupta kendilerine yapılan muameleyi “...*Bu makûle muâmelenez maslahat bütürür dost işidir dirseniz dostlukta bu mertebe san'atlar olmaz, düşman-ı evzâ böyle olur dirseniz düşman dahi işinde ve sözünde merd-âne hareket itmek lâzımdır*”³⁸ diyerek ne dostluğa ne de düşmanlığa sığdıramayan ve kendilerinin ahmak yerine konulduğunu düşünen heyet, Avusturya vekiline dört defa mektup ve imparatora da bir defa *iltimasnâme* yazarak bir sonuç elde etmeye çalışmıştır. Heyet 1102 senesi Rebiülevvelinin ilk günlerinde (Aralık 1690) nihayet Komorn'dan ayrılabilmişlerdir. Nereye götürüldüklerini bilmediklerinden muhafızlardan bilgi almaya çalışmışlar fakat başaramamışlardır. Onlar Pottendorf kalesine getirilip hapsedilmişlerdir. Pottendorf kalesindeki durumlarını heyet şu ifadeleri ile ortaya koymaktadır. “*Potindoruf kal'asına geldik ve kapadılıp taşra çıkmak değil kal'a içinde olan bağçeye bir ferdimizi koymadılar ve gelen soltaları bizim ile habs ittiler. İçinde olanlardan taşraya bir ferd çıkmazdı. Ancak iki üç kişi ma'ışetimiz üç dört kat bahâ ile götürüp gelür ve gider idi ve bu sıkletden muâdları hallerinden haberdâr olmalıydım deyü idi.*”³⁹

Heyet uzun mektuplaşmalar ve ricalar neticesinde Kont Kinsky'den 29 Rebiülâhir 1103 (19 Ocak 1692) tarihli bir mektup almıştır. Mektup heyetin uzun zamandır beklediği geri dönüş izninin verildiğine dairdir. Bu izin kağıtları ile yola çıkan heyet 7 Şevvâl 1103'te (22 Haziran 1692) de Edirne'ye varmıştır.

³⁷ “...*Erdel memleketinde olan Nemçe 'askeri ve sair eşkiyâ külliyyen ihrâc olunup evvelki hâline konula ve harâcın ve hedâyesin mu'tâd üzere Devlet-i 'Aliyye cânibine sâl be-sâl irsâl eyleye ve vâki' olan sulhlarda sudür iden 'ahd-nâmelerde Erdellü himâyesine müte'allık her ne ki vâki' mestür ve mukayyed oldu ise yine mer'î tutula ve Hırvâtlık semtinde cenkden evvel tarafeynin sözi her ne hâl üzerine oldu ise yine ol hâle konula, Hırvâtlıktan berü Demirkapu'suna varıncaya değin Sava ve Tuna suları sınır olup berü yakalarda olan kulâ' ve memleket her ne ki Nemçe'nin elinde ise tahliye olunup Devlet-i 'Aliyye'ye teslim oluna ve mukâbelesinde enhârimız buranın orta yakalarında olan yerlerin Nemçe'nin ellerinde ola...*” MT, vr. 93 b, sr. 6-14.

³⁸ MT, vr. 94 a, sr. 1-4.

³⁹ MT, vr. 99 a, sr. 17-19, vr. 99 b, sr. 1-3.

Sonuç

Osmanlı Devleti II. Viyana kuşatmasının (1683) başarısız sonuçlanmasının bedelini askeri, siyasi ve ekonomik kayıplarla ağır ödemiştir. Kuşatma esnasında Avusturya ile müttefik olarak hareket eden ve Viyana'nın kurtuluşunu sağlayan Lehistan ve Venedik bu başarılarının ardından farklı cephelerde Osmanlı Devleti ile savaşmışlardır. Bu "*Kutsal İttifak*" güçlerine Osmanlı Devleti'nin karşı koyması oldukça zordur. Çünkü askeri ve ekonomik dinamikleri buna el vermeyecek derecede kötüdür. Bu süreçte IV. Mehmed'in halli ve II. Süleyman'ın tahta geçişi cülus bildirme bahanesiyle bir heyetin sulh için Avusturya'ya gönderilmesini gündeme getirmiştir. Zülfikâr Paşa başkanlığındaki Osmanlı elçilik heyeti daha Avusturya topraklarına girdikleri andan itibaren ummadıkları muameleler ve zorluklar ile karşılaşmışlardır. Bu zorluklar gidişte Pottendorf Kalesi'nde dönüşte Komorn ve tekrar Pottendorf Kalesi'nde hapis edilmeleri ve boşa tutulmaları ve avdetlerine izin verilmemesi şeklinde kendisini göstermiştir. Osmanlı heyeti ile müttefikler arasında 14 toplantı yapılmıştır. Bu toplantılarda dik-kati çeken Avusturya'nın oynadığı roldür. Avusturya en baştan itibaren heyeti oyalayarak cephelerdeki durumunun netleşmesini beklemiştir. Nitekim Temeşvar (*Timișoara*), Arad (*Arad*), Göle (*Gyula*) gibi kaleler henüz kuşatma halindedir ve bunların akıbeti için heyeti oyalamak gerekmektedir. Oyalama taktiği uygulanır iken takip edilen yol; henüz teslim olmamış kalelerin kendilerine teslimi gibi kabulü imkansız şartlar ileri sürmek, heyeti Komorn ve Pottendorf gibi kalelerde göz hapsinde tutmaktır.

Diğer müttefiklere gelince, toplantılarda en pasif görülen Lehistan'dır. Esasen II. Viyana muhasarası esnasında Avusturya'ya en büyük destek Lehistan'dan gelmiş, şehrin kurtuluşunda en büyük rolü Kral Jan Sobieski ve askeri kuvvetleri oynamıştır. Buna rağmen toplantılarda barışın gerçekleşip gerçekleşmemesi kararı ağırlıklı olarak Avusturya ve Venedik'in elinde olmuştur. Osmanlı heyeti Viyana'ya geldiğinde hemen müzâkerelerin yapılmasını önermiş, ancak Lehistan'ın anlaşmaya yetkisi bulunan vekilleri gelmediğinden bu mümkün olmamıştır. Bunun Osmanlı Devleti açısından taşıdığı mana "vaktin fevt" olmasıdır. Bulunduğu konumdan memnun olmayan ve hak etmedikleri davranışlara maruz kaldığını ve cephelerde Osmanlı Devleti'nin durumunun iyi olmadığını düşünen heyet için bunu zaman kaybı olarak algılamak doğrudur. Nitekim sadece Leh vekilinin gelmesi için tanınan süre bile 40 gündür. Esasen Osmanlı heyetinin düşüncesi bu zaman

kaybının önüne geçmek ama büyük bir ihtimalle de Lehistan'ı ittifaktan ayırabilmektir. Bu maksatla Avusturya'ya Leh vekilleri olmadan müzâkerelere başlamasını, geldiklerinde onların devam edebilmelerini teklif etmişlerse de Avusturya tarafından bu öneri kabul edilmemiştir. Çünkü Avusturya için müzâkere zamanını uzatmak cephe durumlarını netleştirmek için gerekli idi.

Osmanlı heyeti Leh vekilleri geldikten sonra onlarla müzâkerelerde bulunmuştur. Bu görüşmelerde Lehistan'a önerdikleri aslında yabana atılır bir teklif değildir. 1672'den beri Kamañçe, Podolya ve Ukrayna'yı kaybetmiş olan ve bunu bir milli mesele kabul eden Lehistan'a Podolya ve Ukrayna iade edilecek, Kamañçe kalesi yıkılacaktır. Osmanlı heyeti Leh vekillerinin sulha sıcak baktıklarına kanaat getirdiklerinden ve diğer mütteliklerin kendilerini oyaladıklarını anladıklarından, Lehistan ile anlaşmayı ve Avusturya'yı yalnız bırakmayı düşünmüşlerdir. Bunu gerçekleştirebilmek için de sık sık Osmanlı Devleti ile Lehistan arasındaki "baba dostluğunu" dile getirmeye çalışmışlardır. Ancak görüşmeler daha çok Avusturya'nın çıkarları doğrultusunda şekillendiğinden bir sonuç alınamamıştır.

Ek 1:

“...Şevketlü, kudretlü, şecâ'atlı Roma İmparatorı ve kendü ile müttefik olan şevketlü Leh Kralı ve Cumhûrı ve Vakârlu Venedik Cumhûrı olup mâ-beynlerinde istihkâm-ı sulh için târih-i milâd-ı hazret-i 'İsâ'nın sene 1689 senesinde vâki' Şubatın dokuzuncu gününde Devlet-i 'Aliyye vekilleri tarafından virilen cevâblara cevâb olmak üzere Leh vekillerinin inâd eylediği şurûtdur ki zikr olunur:

Divâce-i evvel: Devlet-i 'Aliyye ile Leh Kralı ve Cumhûrının mâ-beyninde kadîmden ba'z mevadd olunmuş ahvâl olup eğerçe hayli zemân müür eyledi. Lakin unutulmuş olmağla şimdiki halde cümleden evvel zikr olunmalıdır.

Cevâb-ı evvel: Târih-i Milâd-ı hazret-i 'İsâ'nın sene 1489 senesinde Sultân Bayezid ve Sultân Süleyman Hânlar ile Leh Kralı Kazimir Yagello'nun beyinde 'akd-ı mevâdd ile karar-dâde olmuşdur ki devlete tâbi' olanlar ve Tatar tâifesiyle Leh'e tâbi' Kazak tâifesinin arasında âsüdelik ola. İşbu madde Leh Kralı Sigizmundus zemânında dahi mukarrer tutulup cümle sonradan vâki' tecdîd-i sulhda müstahkem kılınmıştır. Her kim kendüye tâbi' olanları zabt itmez ise vukû' bulan zararları mütezzarrır olan tarafa tazmîn eyleye. Ol ecilden Özi câniblerine Kazak tâifesinin ittirdüğü zararların tazmînini Sultân Süleyman bizden taleb itmekle 'Osmânîlunun eylediği ikdâma Tatar tâifesin zabt eylemek şartıyla der-'uhde eylediği 'Ahdine binâen Leh Kralı ve Cumhûrı mâ-beyninde kavî dostluğun hıfzını murâd itmeleriyle Kodak tesmiye olunan taşra ve iç kal'ası Özi Suyu'nun kenârında binâ eyleyüp Kazak tâifesinin Karadeniz'de ve İstanbul'a ve Trabzon'a varınca Rumeli ve Anadolu kıyılarına varup ittüğü korsanlıkdan güyâ yulâr takmağla men' iylediler. Lâkin mezbûr Kazak tâifesi cengâver olup bir vechle harb ve kütâle de kâil olmayup denize çıkmağa memerrleri kapayup izinleri olmaduğundan Leh Kralı ve Cumhûrının üzerine dönüp hücum iylediler. Lâkin mezbûr Kazak tâifesi cengâver olup bir vechle harb ve kütâle de kâil olmayup denize çıkmağa memerrleri kapayup izinleri olmaduğundan Leh Kralı ve Cumhûrının üzerine dönüp hücum ittiler. Ol 'isyânın men'i ve def'i 'Osmânîluya tâbi' olanlara ve Tatar tâifesinin üzerlerine lâzım iken itmeyüp ve Kazak ile Leh üzerine ittifâk eyleyüp ol derecede Leh Cumhûrına keder virdiler ki otuz sene mütevâliyyen cumhur-ı mumâ-ileyhin hâli niçe beliyê ile mukadder olup ilâ'lân cumhûr-ı mumâ-ileyh Çultovat ve Kurşun ve Yayladih ve İsparos ve İsporu ve Persih ve Patakov semtlerinde vâki' kırgınlıkların âsârın müşâhede imededir. Ol mukâteleler de Leh Cumhurunu böyle müte'ellim kılmışlardır ki Tatar tâifesinin kendüye eylediği zararların tazmîn olunmasıçün Sultân Süleyman'ın talebi üzere kendülerinin dahi Hakka muvâfik talepleri ola.

Cevâb-ı sâni: Sulh müddeti içinde üzerine sefer açılıp ve Kamanıçe Kal'ası Podal ya memleketi alınup ve Kazak tâifesine sâhib çıkılıp bu vech üzere Leh Cumhûrının çek-

düğü zararlar nice yüz bin kise akçedenziyâde olmağla devlet Hakk üzere sulhıdır ise ol zararları dahi tazmîn itmeliüdür ve ba'de'l-yevm dostluğa hâlel virüp buna göre bir dürlü iş zuhûr eylememek için bize ve müşterek dostlarımız olup hâlâ bizim ile müttefik olan Moskov tâîfesine niçe zarar iden Kırım ve Nogay ve Özi ve Akkirman ve bucak Tatarları kimi Anadolu ve kimi Tuna'nın öte yakasına geçürülüp Kırım Adası ve Moskov tâîfesine ve Özi Suyu ile Tuna Suyu'nun mâ-beyninde olan memleket ve kal'a ve palankalar da aslâ devletin 'alâkası olmayup ve da'vâsı kalmamak üzere Leh Kralına ve Cumhûrına teslim oluna. Ve kezâlik Eflâk ve Boğdan memleketi dahi teslim oluna.

Cevâb-ı sâlis: Ruzavta altında mün'akid olan maddelerden olup bu ana değin icnâ olmamağla bu şart dahi icrâ oluna ki Kudüs-i Şerifin taşrasında ve içerüsünde ve Kamame'de vâki' hazret-i 'İsâ'nın makberesi ve Sâlib ve Mesyun Dağları ve hazret-i 'İsâ'nın doğduğu Beytü'l-lâhim yukarı kilisesiyle cümle ana tâbi' olan yerler mukaddemâ Çiçiliye Cezîresi'nin kralları papa ve efrenc rahiplerinin mukaddemâ ellerinde oldukları bin doksan yedi senesinde Ali Ağa mübâzeretiyle yazılan hüccette tasrîh olunduğı üzere bir tarikiyle Rumların tarafından ahz olunmağla kel'l-evvel efrenc rahiplerine redd oluna. Ve sultân Mu'âd'ın kırk beşde virdüğü be'ât müceddeden mukarrerer olup, icnâ oluna.

Cevâb-ı râbi': Cümle Hıristiyanlar ve 'ale'l-husûs papaya mensûb olanlar cümle Memâlik-i Mahrûsa'da âyinlerin âsûde hâl üzere icnâ ideler, çan çalalar ve yeni kilise binâ ideler. Eski kiliselerin ta'mir ideler ve kilise yapmak için yerler satın alalar. Kimesne mâni' olmya ve kiliselerine her kim sığınur ise emîn ve sâlim ola, kimesne dahl iylemeye. Anların üzerine haraclar evvelkiden ziyâde vaz' olunmaya ve bid'atler kalka ve Kudüs-i şerif ziyâretine gidenler bir şey teklîf olunmya, karada ve deryâda Hıristiyan tâîfesinin mürûr ve 'ubûr ve ticâretleri âsude-hâl üzere ola.

Cevâb-ı hâmis: Eğer Tatar tâîfesinin ve eğer Osmânlunun aldıkları Leh esirleri âzâd olunup sâhiplerine redd oluna.

Cevâb-ı sâdis: Devlet-i 'Aliyye vekilleri, Kamanîçe Kal'ası'nın kaldırmasını lisâna getürdüler, kalkmasun. Leh tâîfesinden alınmağla gerü redd oluna; fakat kendü yad ve yerâğıyla ile ve 'ağırlık ile muhâfazacılar içinden çıkup kalan mühimmat yerinde kalup olduğı hâl üzere kal'a-i Podolya memleketinin cümle tevâbi' ile teslim oluna.

Cevâb-ı sâbi: Ukrayna memleketi Kazak tâîfesi üzerine 'Osmânlunun hükmi fayri hakk olup ilin re'âyâsı sözüne binâen olmağla Devlet-i Aliye bi'l-küllüye anlardan kasrı yed eyleye". MT, vr. 71 a, sr. 1-19, vr. 71 b, sr. 1-19, vr. 72 a, sr. 1-13.

Ek 2 :

“...Ba'de'l-ekâb, benim efendim, sultânım hazretleri bu tarafa geldüğümüzde Çâsâra buluşunca hayli zemân eğlendik. 'Âkıbet-Devlet-i 'Aliyye ile cenkde müttefik olan nasâra beylerinde haberleşün, cümle vekilleri bir yire geldiklerinde bu kulları dahi mûmâ-ileyh Çâsâr hazretlerine buluşdurulup Nâme-i Hümâyûn-ı şevket-makrûn ve sa'âdetlü sultânımın mekâtib-i şeriflerin tercümeden sonra mefhûmı ma'lûmları oldukda i'timâdları hâsil olup birkaç meclisde sulh ve salâh maslahatına dâir olan mâddeler söyleşilüp nefsü'l-emrde Çâsâr vekilleri 'âkıl âdemlar ve sulh ve salâhın lüzûmun ve kâ'idesin bilür. Lakin ara yirde münâfık eksik olmamak gerekdir. Öyle kıyâs ideriz ki Çâsâr mahremlerinden ba'zısı sûreten hayr-hâhlık gösterüp derûnlarından França'ya hevâdar olup sulhi istemezler. Anlar dürlü dürlü kavlı fâsîh ile Allâhu a'lem bu işin olmamasına sebep olmuşlardır. Sa'âdetlü sultânımın dahi tenbih-i 'âlileri bu olmuş idi ki a'dâ-yı dîn bu maslahata ma'a'l-kerâhe yapuşur ise Devlet-i 'Aliyye'nin 'ırzını kemâ-yenbagî gözedüp bir nâ-ma'kul işde bulunmayalım. İmtisâlen li'l-emr kem teklîfleri hâm olup kal'alar isteyüp ve Erdel'den geçmeyüp ve aldıkları kal'alara dahi mahûs olan anâziye kanâ'at itmeyüp ziyâde yirler talep olunup bir vechle ma'kûle râzı olmamalarıyla bi-emri'l-lâhu te'âlâ bir iş görölmedi. Tafsîl üzere cümle ahvâlimiz yazılmak mümkün olmamağla Belgrad Kal'ası'nda esir olup halâs olunan Mustafa Ağa kulları yanımızda bulunup her işe vâkif olmağla hâk-pâ-yı sa'âdetlerine gönderilmişdir. İnşâ'allâhu te'âlâ varup rûy-i mâl hâk-pâyı sa'âdet oldukda lutf u kerem buyurup mufassal söyledilüp takrîrinde her ahvâl ma'lûm-ı sa'âdetleri olur. Mezbûr kullarının varup gelmesiçün Çâsâr vekilleri kırk gün mehl virdiler. Ricâ ve niyâz olunur ki zikr olunan müddet temâmından evvel emr-i şerifleri ne yüzden sâdır olur ise ana göre hareket itmemiz için bu bendelerine i'lâm buyurula. Bu ana değin 'ırz-ı Devlet-i 'Aliyye muktezâsı üzere hareket ve 'amel eyledüğümüz ba'de'l-yeom dahi tenbih-i 'âlileri mücibince sa'y ve takayyüd olunup hizmet-i padişâhîde ve devletlü sultânımın 'ubudiyetinde dakika fevt olmayup taksir olunmıyacağı ma'lûm-ı sa'âdetleridir. Ve bu tarafın ahvâli sûâl buyururlar ise kimesne ile konuşmamağla havâdisden bir nesne sıhhati üzere ma'lûmumuz degildir. Çâsâr vekilleri her ne haber virdiyse Mustafa Ağa kullarına ifâde olunmuşdur ve bu tarafda eğerce rûz-merre binâz akçe ta'yin olunmuşdur, virülür; lakin me'kûlât ve melbûsât ve meşrûbât beş kat bahâ ile firûht olunmağla müzâyaka çekülür. Ahvâlimiz ma'lûm-ı sa'âdetleri oldukda inşâ'allâhu te'âlâ sa'hâ' ve kerem-i şehinşâhî ile def olunur. Her husûsumuzda eltâfı 'aliyyeleri tazarru' olunur. Bâki fermân, sa'âdetlü sultânım hazretlerinindir. Bende Zülfikâr”. MT, vr. 82 b, sr. 14-19, vr. 83 a, sr. 1-19.

